

ALBERT SIČ

O SLOVENSКИH
NARODNIH NOŠAH

V LJUBLJANI 1919

ZALOŽILA „TISKOVNA ZADRUGA“

LIBRARY

UNIVERSITY OF SLOVENIA

INSTITUTE OF HISTORY

LIBRARY

UNIVERSITY OF SLOVENIA

ALBERT SIČ

O SLOVENSКИH
NARODNIH NOŠAH

V LJUBLJANI 1919

ZALOŽILA „TISKOVA ZADRUGA“

412903

412903

O SLOVENSKIH

NARODNIH NOŠAH

09 AUG 1991

D9910 1248

Predgovor.

Na prošnjo sem opisal za listek »Slovenskega Naroda« nekaj tipov naših narodnih noš, da se preprečijo nadaljne samovoljne kompozicije in samolastni izumi.

Opise sem dobil deloma pri starih ljudeh, deloma sem jih zajel iz našega slovstva; belokranjsko narodno nošo mi je opisal gosp. Fran Lovšin, nadučitelj na Vinici, za kar se mu iskreno zahvaljujem.

Iz narodopisnega slovstva mi je gospod župnik Iv. Vrhovnik nabral v svoji bogati knjižnici obilo gradiva; tudi mi je pomagal z raznimi nasveti. Za to njegovo nesebično požrtvovalnost mu izrekam na tem mestu najtoplejšo zahvalo.

Ker se je od več strani izrekla želja po ponatisu, sem objavljeno gradivo preuredil in mestoma razširil. Želel sem opisom dodati slike, po možnosti barvane; toda namero sem moral vsled neugodnih razmer odložiti za eventuelno novo, izpopolnjeno izdajo.

V Ljubljani, meseca maja 1919.

Albert Sič.

Ženska narodna noša.

Lep bel ošpetelj s kratkimi rokavci, črn baržunast modrc s pozlačenimi gumbi in pošit s pozlačenimi vrvicami, kratko, temno krilce z majhnimi rožicami raznih barv, še krajši zelen predpasnik, lepe bele nogavice in krasni šolnčki. Tako oblečena stopa ponosno naša Hani po ulici in gleda na vse strani, če jo občuduje vse občinstvo v tej lepi »narodni, kmečki« obleki. Obleka je res lepa, pa narodna in kmečka je tudi, le naša narodna, kmečka ni, marveč je zgornještajerska, nemška. Uboga Hani ima torej tuje krstno ime in tujo obleko.

Časopisi prinašajo debelo natisnjeno notico, da se vrši v tej in tej dvorani koncert v proslavo imenitnih mož, ki so prišli semkaj, da nas rešijo tujega jarma. »Želeti je,« pravi notica, »da se naše ženstvo tega koncerta udeleži v narodni noši.« Nastane nervozno vrvenje po vsem mestu, pa pri posameznih tudi po kmetih. Največ opravka seveda ima-

jo one, ki žal niso v posesti kompletne narodne noše. Pa nič ne dé, za tak velevažen nastop se vse stori. Dan koncerta napoči. Že uro pred koncertom se iam zbirati naše ženstvo v narodnih nošah v določeni dvorani. Pestro sliko imaš pred svojimi očmi, ko gledaš dohajajoče žene in dekleta v narodnih oblekah. Mnogo oblek je res popolnoma pristno narodnih, prekrasnih, a mnogo je takih, da bi človek najraje zamižal, ko jih zagleda. Krila kratka, segajoča malo čez kolena, predpasniki raznovrstni, no, rute okrog vratu, te so že še primerne, ampak avbe, avbe. Seveda, pristnih avb ni lahko dobiti, zato si pomagajo, kakor si pač morejo. A avba mora biti, brez nje si ni misliti narodne noše, kakor da so žene in dekleta vse povprek nosile le avbe, in ni bilo drugega okraska za glavo. Napraviti so si dale avbe s črnim baržunastim čelom, na tem pa so našiti s pozlačeno nitjo prepleteni »kifelčki«. Strašen pogled! Še strašnejše pa je pokrivalo kake druge gospice krasotice. Iz modre svilene krpe n. pr. je šušmarjeno pokrivalo, ki naj bi nadomestovalo avbo, spredaj na čelu pa vidiš pozlačene, če teh ni, pa posrebrene »flinterce«, našite v fantastičnih vijugah. Nehote se spomniš na predpustno maškarado in loti se te ne-

volja. Ali bi ne bilo bolje, da si dekleta na glavo naveže pristno domačo pečo, katerih je dobiti pri nas še dovolj. Saj te so nosile dekleta in ne avbe! Avba je bila za žene! Katera pa nima ne tega, ne onega, naj se obleče v svojo navadno obleko in naj ne napravlja na tujca napačnih utisov o naši narodni noši, domačina, poznavalca naše narodne noše, pa naj ne žali s takimi spakedrankami.

Iz nastopov našega ženstva v narodnih nošah je videti, da je še dosti naših žena in deklet, ki ne poznajo pristne naše narodne noše. Zato si dovoljujem tu podati kratek opis posamičnih delov obleke, ki tvorijo našo žensko narodno nošo.

i. Slovenke iz Ljubljane in okolice ter z Gorenjske.

Peče so nosile žene in dekleta po vsem Kranjskem, v različnih krajih različno zavezane. Dekleta v Ljubljani in ljubljanski okolici ter na Gorenjskem n. pr. so imele v tri ogle zganjene peče zavezane krog čela tako, da je vezen vogel prosto visel čez tilnik, ostala vogla pa so potegnile križema pod viseči vogel in ju zavezale vrhu glave v pentljo, ki so jo zvale »petelinov greben« (»petelinček«). Žene pa so

jih imele zavezane okoli brade; vrhu glave je bil namesto grebena vozecel z navzdol visečima koncema.

Posebno fine vrste blago za te peče je bil »perkal«, a v poznejši dobi, po letu 1865. nekako, so se izdelovale peče tudi iz angleškega tulja.

Avbe so nosile le žene, na ženitovanju pa tudi nevesta in družica. Te sta imeli spredaj, navadno pa ob strani vrha ali »kape«, na tenčici (belem blagu avbe) pritrjen majhen venček iz rožmarina, pa tudi iz suhih rož.

»Čelo« avbe je bilo iz črne svile ali črnega baržuna, okrašeno z zlatim ploščnatim in visokim vezivom tako bogato, da je bil od črne podlage videti le ob robih veziva prav ozek pas. Čelo je bilo kroginkrog obrobjeno s trdim belim blagom.

Vrh avbe je bil v Ljubljani in ljubljanski okolici grebenast. Podložen je bil s finim rdečim perkalom ali taftom. Na zadnji strani avbe, spodaj, je bila pritrjena pentlja iz pisanega svilenega traka. Konca tega traka sta visela preko hrbta navzdol skoro do pasu.

Zavijače so nosile Gorenjke krog Bohinja.

Srajčnik je bil iz finega perkala. Krog vratu so bile nabrano pri-

šite ozke čipke. Pod vratom se je srajčnik zapel z malim belim gumbom, ali pa je bil zadržan z belim trakom. Rokavi so bili široki. Za pestjo pa je imel kaka dva prsta široke zapestnike (manšete), zapete z belim, pa tudi s srebrnim gumbom (torej ni puščal podlakta golega!)

V poletnem času je bil srajčnik škroban. Rokavi so imeli položene, trdo polikane gube. Zapestniki so bili okrašeni z belimi vezeninami, ali pa so imeli prišite ozke čipke.

Ruta krog vratu je bila svilena, rdeča ali rožasta, pa tudi bela, (preje so bile zelo priljubljene rumene svilene rute). Na prsih sta se nje konca križala in bila vtaknjena pod predpasnik. V zimskem času je bila vidna izpod jopiča (spenzerja).

Rute so si kupovale po domačih prodajalnah. Mnogo pa jih je bilo vtihotapljenih iz Trsta, kamor so jih pripeljali ali iz Orienta ali z Beneškega. Rute z vtkanimi zlatimi rožami so nosile navadno le kmetice, meščankam niso bile priljubljene.

Kri la so bila široka, sešita navadno iz treh pol temnomodrega sukna. Segala so do gležnjev. Spodaj so imela prišit za dlan širok črn baržunast pas. Izpod tega pasu se je videla le še ob-

robna vrstica. Tako pozimi. V poletnem času pa so nosile krila iz temnozelenega, vijoličastega, rjavega ali granatnordečega, volnenega blaga - tibeta in tudi od kambrika. Bogatejše so imele krila iz težke svile. Poletna krila navadno niso imela spodaj nikakih našivov, pač pa so imela ozke robčke, ki so segali skoro do kolen.

Modrc je bil (vsled vpliva empirskega sloga) kratek in prišit h krilu. Prikrojen je bil iz enakega blaga kakor krilo. Spredaj je bil malo izrezan, tako nekako kakor srednje izrezan moški telovnik. Našivov ni imel nikakih. Pred letom 1840. nekako so nosile brokate modrc, ki je bil spredaj tako globoko izrezan, da je segal pod prsa. Ker so bile v blago vpletene zlate in srebrne niti, so imenovalle te vrste modrc »zlat« ali »srebrn modrc«.

Predpasnik je bil po dve poli širok, črn, svilen ali volnen, tibetast, kake štiri prste krajši od krila. Kroginkrog, torej ob straneh in spodaj, je imel prišite kake dva do tri prste široke tovarniške čipke. Privezan je bil zadaj s tankima trakoma. S tema je bila obenem zadaj privezana tudi široka pentlja z dolgima, navzdol visečima koncema, ki sta bila le nekoliko krajša od

krila. Po letu 1865. nekako pa so nosile ožje predpasnike.

Pred letom 1840. so nosile tudi bele, bogato vezene predpasnike.

J o p i č (spenzer imenovan po lordu Spencerju). V jesenskem in zimskem času so nosile ali jopič, ki je bil napravljen iz enakega blaga kakor krilo, ali pa tudi od drugačnega blaga. Rokavi so bili široki in so se zoževali proti zapestju. Tu so bili zelo ozki, zapeti z zaponkami, ob robu pa so imeli prišite bele, ozke čipke, da jim ni bilo treba podobleči lepih srajčnikov. Ob rami so bili nabrani. Krog vratu je bil prišit za dlan širok črn baržunast vratnik. Ti jopiči so se zapeñjali z zaponkami, prvotno spredaj navzkriž, pozneje pa od vratu naravnost doli. Ob bokih so imeli nekateri jopiči prišit kake tri prste širok črn baržunast pas, ki je bil zadaj — v sredi — nabran v nekako rožo.

S p o d n j a k r i l a so bila bela, škrobana, likana. Spodaj so bila okrašena s širokim vezanim robom, ali pa so imela prišite kake tri prste široke činke. Takih kril so imele na sebi po tri in tudi po štiri. Pri hoji jih je bilo videti izpod gornjega krila, in ker so bila škrobana, so prijetno šumela.

N o g a v i c e so bile bele in g l a d k o pletene. Tesno so se oprijemale nog.

O b u t e v. Pozimi so nosile črne, usnjate, precej visoke, zgoraj krogin-krog ravno privezane čizme. Spredaj so bile gladke, torej brez kopic. Pete so bile srednje visoke in ne preozke.

Poleti so bile nekatere obute v nizke čevlje (šolne), ki so imeli spredaj v kotu zareze pritrjeno majhno črno svi-leno pentljo ali kokardo. Tudi to obuvalo je bilo brez drugih okraskov. Ne-katere meščanke so v poznejši dobi no-sile poleti tudi čevlje iz tankega črnega blaga (prunela).

P a s. Nekoliko pod boki so imele opasan kovinast, srebrn ali pozlačen pas (sklepanec). Prvotno ta pas ni imel za obesek navezanih pentelj.

Z l a t n i n a. V uhljih so nosile ali zlate »murčke« ali pa zlate uhane z obeski. Nekatere so imele tudi murčke z obeski. Za navadno rabo so pri murč-kih obeske lahko snele. Zaponk (brož) prvotno niso nosile. V poznejši dobi šele so bogatejše nosile zaponke in tudi me-daljone na zlatih verižicah ali na bar-žunastih trakovih.

F r i z u r a. Ker treba pri narodni noši primerne frizure, naj omenim, da so imele lase spletene v široke kite po 5, 7, 9, 11, da celo po 15 stremenov. Za-daj, bolj proti tilniku, je bil v lase za-taknjen rožen glavnik. Ljubljankam

je bil priljubljen glavnik z vrezanimi priprostimi okraski ali gladek s širokim, otlim robom. Na kmetih pa so imele glavnike, v katere so bili za okrasek vdelaⁿi majhni svetli gumbi. Krog glavnika so bile ovite kite. Spredaj so imele lase počesane na prečo in so jih položile ob sencih preko uhelj, pač pa tako, da je bilo uhan^e dobro videti.

Deklice so bile gologlave in so nosile kite, viseče po hrbtu.

Opisal sem tu na kratko nošo, ki je bila pri nas krog leta 1848. najbolj priljubljena. Priporočam pa, da bi se posluževale naše žene in dekleta še drugih prekrasnih slovenskih narodnih noš; noše tržaških okoličank, Ziliank, zlasti pa nam najbližjih Belokranjic.

2. Bele Kranjice.

Belokranjska narodna noša je v obče enotna, bela, a se v posameznostih vendar razlikuje druga od druge tako, da se pozna Poljanko od Žumberčanke, to zopet od Marindolke i. t. d.

Prijatelj g. Fran Lovšin, nadučitelj na Vinici, ki pozna belokranjsko narodno nošo v vseh detajlih, mi piše:

»Pred 60. leti so nosile Belokranjice sploh le dvoje oblačil: robačo t. j. krilo na spodnjem životu in oplečje (rokavce, ošpetelj) na zgornjem životu.

To je bilo vse, kar je bilo na njih. Srajce niso nosile.

Robača je bila štiri pole široka, ob pasu nabrana v »naborke« (gube). Nosila se je na štiri prste širokih oprtah (naramnicah), ki so bili pritieni na širokem pasu, imenovanem opleček.

Oplečje je segalo malo čez pas, bilo je ohlapno, za vratom pa močno nabrano v naborke.

Poljanke in Vrhovke so ob vratu nosile širok, na ramah ležeč vratnik, ki je bil del oplečja. Vrhovke so ga imenovale petrič(e)k (najbrže prtiček). Vse druge so nosile oplečje brez vratnika ali prtička.

Pozneje so na zgornjem životu podoblekle ošpetelj, narejen doma iz domačega platna, ali pa kupljeno platneno jopico - majico. Na spodnjem životu pa so podoblekle dolenko (spodnje krilo), tkano iz domačega platna.

Ošpetelj in dolenska sta odpravila od robače oprte in opleček. Robača je bila poslej brez oplečka in brez oprt, podobna navadnemu krilu.

Dokler niso nosile dolenke in ošpetlja ali majice, je bila robača edino pokrivalo na spodnjem, a oplečje na zgornjem životu. Odslej pa je ob-

stajala obleka Belokranjic iz štirih komadov: robače in oplečja kot zgornje, ošpetlja in dolenke kot spodnje obleke.

Spredaj so si opasale kratek, srednje širok bel, vezen zastor (predpasnik).

Pripomniti je, da so Belokranjice (razen Poljank in Vrhovk, ki so nosile vratnik ali prtiček) svoje oplečje okrašale z raznimi vezeninami. V okolici Vinice, Dragatuša in Adlešič so si okrašale z vezeninami tudi zastor in robačo.

Vse Belokranjice, razun onih krog Vinice, Dragatuša in Adlešič, so svojo obleko grohale (krišpale, nagubale).

Pas. Krog pasa so nosile tkanico, t. j. štiri prste širok, dolg pas. Tkanica je bila navadno dvobarvna, po sredi rdeča, ob krajih črna. Opasale so se s tkanico dva do trikrat okoli pasu. Pri Vrhovkah in pri Poljankah je visela tkanica zadaj do konca robače, a viseči del ni bil več tkan, marveč je imel proste niti — »stranjce«.

Tkanice so tkale domače tkaničarke krog Adlešič, Preloke in Prilišča.

Ženske krog Vinice, Dragatuša in Adlešič so nosile oplečje opasano pod tkanico. Pri njih je bila tkanica vidna.

Poljanke in Vrhovke so nosile oplečje neprepasano, tkanica se krog pasu ni videla, je visela le zadaj navzdol.«

Konec takega pasa je visel zadaj po krilu tudi ženskam v Metliki in okolici, le da je bil črne barve, zato so ga tudi zlobni jeziki imenovali »črni rep«. »Novice« z dne 3. grudna 1879 št. 49 vsebujejo humorističen članek »Kako so Belim Kranjicam bili zatrti »črni repi«, spisal ga je J. Navratil. V tem članku opisuje pisec trud, ki si ga je prizadejal sloveči Baraga, (prišel je leta 1828. iz Šmartnega v Metliko »duš past«) da bi odpravil »črne repe«. Vsi njegovi tozadevni cerkveni govori niso nič pomagali. Ženske so vedno le še prihajale z repi k božji službi. Na pomoč pa mu je prihitel hudomušni sodnik F. G. iz Krupe. Ta je neko nedeljo pred mašo povabil vaše fante v krčmo, kjer jih je napojil in jih našuntal, da so med službo božjo zvezali kar tri ženske z »repi« skupaj. Po maši so hotele oditi iz cerkve, a niso mogle preje, dokler si niso repov odrezale, ker jih sicer ni bilo mogoče razvozljati. Od tedaj so Metličanke nošo »repov« opustile.

Obutev. Čevlje so imele »na zaplet« (torej čizme). Revnejše so nosile lipove coklje, ki so bile izdelane

doma, ali pa so si na Hrvaškem kupile opanke.

Zabunec. V zimskem času so nosile ženske zabunec, t. j. dolga halja brez rokavov. Brez rokavov je bil zato, ker bi rokavi ovirali pridne ženske roke pri delu. Bogatejše ženske, katerim ni bilo treba opravljati mnogo dela, so nosile zabunce tudi z rokavi. — Zabunce so šivali domači krojači.

Razen zabuncev so nosile Belokranjice tudi kožuhe, navadno brez rokavov, premožnejše pa z rokavi, a tudi te le redko. Kožuhe so šivali in kože strojili črnomaljski kožuharji.

Nogavice (»hlačice«) so si pletle doma iz domače volne, bile so bele ali pisane. Izgotovljene nogavice so dale potem stoparju v stope, da so bile mehkejše. — Prav tako so dale v stope belo sukno, ki so ga prele in tkale iz domače volne.

Nakit. Krog vratu so nosile le dekleta in mlade žene bele in rdeče steklene koralde. Po prsih izza vrata privezan pa jih je krasil »džundž« ali »rogaš(e)c« temnordeče barve. Rogošec je po barvi in po obleki enak rdečim koralom.

Žene s Poljan, z Vrha in iz Semiča so nosile na prsih igle.

Pokrivalo. Na glavi so nosile pečo ali pečico. Pečica je bila manjša od peče in navadno brez rože. A nekatere pečice so imele tudi vezeno rožo. Pečica je bila vsakdanje pokrivalo, pokrivalo za delo. Zavezala si jo je pod brado. Peča za praznike je imela veliko vezeno rožo. Vezala si je pečo izpod brade na temenu glave.

Peče so nosile rimokatoličanke in pravoslavne.

Rimokatoličanke, žene in devojke so svoje kite nosile trdo spletene, nizko na tilniku povezane v svitek ali pa v obliki polumeseca.

Pravoslavne Bojančice in unijatke Žumberčanke pa so nosile kite viseče prosto navzdol.

Devojki so visele kite po hrbtišču, ženi pa spredaj po prsih. Pravoslavne žene so svoje kite nakitile s srebrnim, bogatejše tudi s preluknjanim zlatim denarjem. Devojke svojih kit niso nakitile. Belokranjske rimokatoliške devojke so bile tudi brez nakita.

Nakit je bil znak žene in ženske zvestobe, nosile so ga le žene.

V Beli Krajini poznamo šest različnih takih nakitov: poljanski pocelj, vrhovska jugla, viniški glavni rubec, adlešička jamba in podzemeljska metliška jalba, ter se-

miško dobliški p u n t e k. (Hrvati imenujejo jalbe — p o c u l i c e.)

Da je tak nakit lepše stal na glavi, so vpletale Belokranjice v kite takozvane »vpletke« ali »n a v e z« ali tudi »m a m e z«. Vpietki so bili ali navadno predivo, ali pa rdeče po-barvane prejine niti. Kite, v katerih so bili vpleteni »vpletki«, so pritrđile s koščeno iglo, ki so jo zvale »š i l j a k«.

Čez teme na tilnik so si privezale gladko počesane lase, z razgrebičo po sredini, z ozko porto, navadno rumene barve, okrašeno s ponarejenimi biseri.

Žumberčanke unijatke nosijo tudi v praznikih in ob svečanostih rdeče kapice. (Rdeče kapice so nosili v prejšnjih časih Poljanci - moški, drugi Belokranjci pa »škriľjanke - klobuke«.)

P o l j a n s k i p o c e l j je bila stožcu podobna, iz domačega platna narejena kapica. Pocelj je imel klekljano čelo (»furm«).

Poljanski »pocelj« so nosile tudi Kočevarice, najbrže ponemčene Slovenke.

V r h o v s k a j u g l a je bila okrogla mrežasta kapica (kot jo imajo majhni dojenčki), vrhu nje je bil »p o p l e t«. V to kapico, »juglo«, so povežale svoje kite. Jugle so bile bele in črne.

»mi Vrhovska «jugla» se je nosila po nekod po vrbovskem katoru in videl sem jo tudi pri rimokatoličankah v sredi Žumberka. »Jugla« je popolnoma podobna hrvatski »poculici«, le da ni »furm« na »poculicah« raličan, ampak je tkaničan. Po Hrvatskem je v rabi »poculica« v Zagorju, krog Zagreba in sega v Slavonijo.

Viniški glavni robec je obstojal iz trikotne rdeče tkanine, in je imel spodaj bombaževe »štranjce« (resice). Štranjce so bile bele barve. Privezal se je glavni robec pod kite.

Viniški glavni robec se razprostira od Črnomlja daleč v Liko do Otočca in Gospiča.

Adlešička javba je bila okrogle oblike, iz domačega platna, rdeče in modro vezena.

Adlešička »javba« je izrecno adlešičkega značaja ter ima na sebi nekaj slovaškega.

Podzemeljsko metliška jalba je bila najlepša in njen »furm« umetno vezen — raličan. Njena oblika je bil polkrog. Narejena je bila iz domačega platna. Spređaj so bile našite čipke, ki so padale po temenu glave do čela. »Furm« je bil navadno črno raličan. Jalba je po mojem mnenju

pristno slovenski znak z raličanim vezenjem.

Semiško dobliški puntek je kolobar iz rdečega bombaža in je pritrjen okoli kit s koščeno iglo, zvano »šiljak«. »Puntek« so nosile žene le v semiško dobliškem kraju, drugod ga nisem opazil. Mogoče kje v Istri in na Goriškem.

Te insignije žene in ženske zvestobe so pripeli mladi nevesti, ki so ji sneli z glave svatovski venec, predno se je s svojim ženinom odtegnila svatovski družbi.

Nevesta - devojka je bila na ta način zasnajena, postala je sinova žena, v družini pa sinaha.

Žal, da je vse to v Beli Krajini izumrlo. Izumira pa tudi zelo brzo po Hrvatskem. Le zelo stare žene se še o vsem tem spominjajo, saj so tudi one odložile z glave vse znake zvestobe slovenske žene in položile spomine mladih, lepih, gotovo najlepših dni svojega življenja v škrinje in omare.

(Podroben opis in vzorci belokranjskih vezenin, kakor tudi sliki oplečja in viniškega glavnega robca, se nahajajo v II. delu moje zbirke »Narodne vezenine na Kranjskem«. Ta zbirka se dobiva po vseh naših knjigarnah.)

Narodno nošo Belokranjic opisuje tudi Vatroslav Holz v »Slov. Narodu« z dne 24. novembra 1893 št. 270 pod naslovom »Potovanje križem domovine. — V Metliki«:

»Mlada Zumberčanka, deklica« (Žumberčani prebivajo vzhodno med Gorjanci in Metliko).

Na glavi ima rdečo kapico, lase spletene v eno kito, viseče njej po hrbtu z vpletki (vpleteni denar, svetinje, školjke itd.), okoli vrata ima džerdan iz steklenih koral, na vitkem životu košuljo (srajco) in skuto (janko) pisano prepasano, spodaj pregačo (zastor) črno ali pisano, na nogah čarape (nogavice) in opanke, nosi v novejšem času tudi čizmice in pozimi kožuh.

Žumberčanka, žena je enako oblečena, le lase ima spletene v dve kiti, katere na prsih nosi in na glavi jej pahlja bela, pri prav mladih ženah pa tudi ob robu pisana peča, za lase ob sencih pripeta.

Mari dolka ima zvezano belo pečo na glavi, dve kiti las na prsih z dragimi vpletki, košuljo in skuto, mali zobun (gilet), tkanico (pas) z zlatom in srebrom prešito, pregačo z velikimi resami (franžami), čarape, opanke. Po zimi nosi velik zobun

in včasih torbo na rami visečo. V Marindolu se nosijo žene in dekleta (devojke) enako.

Bojankе v črnomaljskem okraju imajo isto nošo kot Marindolke.

Pas imenujejo kaničak, pečo — povezačo. Krog vratu nosijo »džindžar« (džundž).

O Uskokih na Kranjskem čitamo v »Glasniku« leta 1866., stran 14:

»Starejša ženska je imela na glavi belo pečo, po robih z rdečimi in zelenimi nitmi prešito, spredaj (po prsih) na obeh straneh pa jej je visela po ena kita s koraldami prepletена. Obe kiti lepих črnih las ste jej bingljali izpod peče.

Prepasana je bila z rdečim pasom, izpod njega je pa mahal na sprednji strani čudno narejen pisan volnat zastor, ki mu pravijo ti ljudje pregača. Bela srajca jej je imela spred tako široke rokave, da je bilo videti rok do komolca, bila je pod vratom pisano prešita, ter jej je segala do kolen. Vrh dolge srajce ni imela drugega oblačila, razen pregače pa pasa. Pozimi nosijo žene — nekatere tudi po leti — belo sukno (zobun). Od kolen do »postolov« (čevljev) so se jej pa videle višnjeve sukne tesne hlačice. Zato jašejo te ženske prav po moški. Res sem znal

neko bogato, ki je prijavala v Metliko na konji kakor kak možak.

Mlajša ženska se je nosila ravno tako kakor starejša, samo da jej je štrlela na glavi namesto peče — rdeča okrogla kapica, in da jej je mahala zadaj (po hrbtu) le ena kita z vpletenimi biseri in morskimi koraldami, kakoršnih sicer pri nas ni videti Tako se nosijo dekliči pri teh ljudeh. Rdeča kapica na ženski glavi je znamenje deviško in loči dekliče od žen.«

3. Štajerske Slovenke.

V članku »Noša štajerskih Slovencev« — »Zora«, leta 1876., št. 83. — piše prof. Janko Pajk:

»Pravo glavno pokrivalo slovenske kmetice je bela peča, obrobljena s finimi čipkami. Zavezana je bila svojčas po kranjski šegi, z grebenčki (petelinom) vrh glave, tako n. pr. v Savinjski dolini. Peča je bila še nedavno karakteristična za slovensko narodno nošo. Kjer gine peča, gine tudi narodnost slovenska, zato je po štajerskih mestih, kjer se je slovenski živel ponemčeval, peča izginila; ali vsaj postala redka, tako n. pr. okoli Marenberga, Radgone, Slovenjega gradca in Maribora. Okoli Radgone jo nosijo le še stare ženice.

Ob južnem boku Pohorja imenujejo pečo »adro« ali »adrico«. Poleg peče nosijo ženske prtene, volnene in svilene glavne robce.

V Zgornji Ložnici pri Slov. Bistrici nosijo tudi avbe, a le po redko. Okolo Slov. Gradca se vidijo pri ženskah tudi klobuki (po koroški šegi). Nekdaj so nosile ženske tudi slamnate, ploščnate, široke klobuke z dolgimi, zelenimi svilenimi trakovi, sedaj teh pokrival ne nosijo več.

Modrc je prišit krilu (kitlji, kladu) in je iz istega blaga kot krilo. Svojčas so imele modrce iz drugega blaga in so bili po šivih obrobljeni z barvanimi trakovi.

Robci so bombažasti ali svileni. Ogrnejo si jih okoli vratu, vogala pa se na prsih križata. »S samo srajco si štajerska Slovenka ne pokriva prs.«

Jopa sega do pasa in je sukнена, svilena ali tudi baržunasta. Rokavi so bili prvotno široki, za pestjo pa tesni. Nekatero jope so imele položen vratnik, nekatere so bile brez njega. Na prsih je bila jopa gosto nagubana ter na razne načine prešita. Svojčas so nosile, kakor Kranjice, dolge jope, podložene z rdečim blagom, pozneje pa »kočemaik« (okoli Slov. Bistrice so jih imenovale »kvaternice«).

Pozimi so oblečene v dolge ali kratke kožuhe.

Krila so pozneje imenovale »kiklie« ali »janke«. Pred kakimi 70. ali več leti so bila krila narejena sploh le iz domačega platna, dandanes je takih videti le še po Pohorju. Navadno so krila iz modrega, bombažastega blaga.

Spodnjih kril so na Pohorju nosile včasih oblečenih po deset in tudi dvanajst, ker so ljubile košatost, povprečno pa jih imajo po pet do šest.

Pas (»veriga«) je kovinast; prepasane pa so tudi s trakovi.

Predpasnik (predprt) je bil prvotno širok, zlasti ob kranjski meji. Narejen je bil iz modrega bombažastega blaga, a za praznike je bil tudi drugih barv in je bil volnen ali svilen. Ob košnji, žetvi, trgatvi itd. pa nosijo še sedaj bele predpasnike iz domačega platna. Čist, bel predpasnik je ponos prave Slovenke. kakor je sploh čistost in snažnost v obleki lepa njena lastnost. »Kjer se tak bel predpasnik ne vidi, tam slovenska narodnost in slovenski čut ni več béden, tam je že narod od nemške »kulture« oblizan. Zato proti nemškim mejam ne vidiš več one blagodejne čistote, rekel bi, bele bleskobe predprtne, ki vlada po neoskrunjenih in čisto slovenskih krajih«.

Nogavice nosijo krog Radgone pozimi modre, poleti pa bele.

Obuvalo. Ženske so nosile svojčas škornje, čizme, pa tudi opanke (punčuhe, vezanke). Krog Radgone nosijo opanke le mlajše, starejše pa škornje. Po mnogih krajih nosijo šolne (papuče), kakor na pr. okoli Rogatca in Maribora. Za narodno nošo pa imajo coklje po onih krajih, kjer jih nosijo tudi moški, tako na pr. na Pohorju in v Marenbergu, ki ga zato imenujejo »cokelburg«.

Iz raznih štajerskih slovenskih narodnih pesmi (dr. Josip Pajk: »Črtice«, stran 120), ki omenjajo narodno nošo, posnamemo, da so nosile štajerske Slovenke: tenke rokavce, »guzano« (t. j. nabrano, pisano, tudi svileno janjko), čizme, pečo, suknjo, v laseh včasih po tri parte (šaplje) in navezane »žnore« ter »panteljne«, šolničke rdeče, svilen »furtoh«, »štrikane štumfe«, rdeč nádrinjak (modrc), robačo (krilo).

»V narodni pesmi »Oděvanje lju-bice«, se našteva obleka dekleta iz Murskega polja takole: štunfici, šolnjici, robčici, furtošec, rokavci, pečica, janjčica«.

»V pohorski narodni pesmi se imenujejo: škornci, štunfeci, sraj-

ca in kapica; nevestina obleka pa sestoji iz suknje, krila, rokavcev, črevljev; na glavi ima trake.

Dekleta iz Cezanjevec dohajajo ob nedeljah v Ljutomer takole:

»Od spod na janjkah majo tri robe,
Zgor više pa tri parte žamatne,
Zgor više pa tri parte žamatne,
Kol šinjakov še troje krezelce«.

Okoli Središča in proti Ljutomeru, pa na Prekmurskem sta viseli dekletom po hrbtu dve kiti; omožene so si zvijale kite v kukmo in jo pokrivalo z belo kapico. Na Prekmurskem se ta razlika še sedaj lahko vidi. Da se je devica od omožene svoje dni tudi po Štajerskem spoznala po kitah, je razvidno iz Modrinjakove pesmi, št. 26:

»Moža nemrem dobiti —
Oh! kaj bode z mene?
Kite moram nositi,
Oh, nesrečno breme!«

O noši Ščavničarjev, Ljutomercanov, Podravcev, Haložanov in Pesničarjev piše Fran Hrašovec v »Novicah« (l. 1852 str. 259) v dopisu iz Ormoža:

»Dekleta nosijo večidel čizme, nekatere tudi vezivne šolne, kratke, kot sneg bele rokavce, okolo vratu in čez

prsi zal, svilen robec, na glavi belo pečo, pisano janjko, s črnim predprtom iz tibeta; nekatere imajo poletčeno (poletno) obleko narejeno iz platna. V rokah nosijo robec.«

V »Novicah« (leta 1848., stran 173) čitamo kratek opis: »Slovenska obleka pravih Pésničarjev na Štajerskem«:

»Na glavi nosijo ženske bele peče. Modrc jenke (krila) je suknen, ima rdeče, debele robove. Škornji so visoki, z lesenimi podpetki, v šivih so všiti rdeči, debeli sukneni robovi.«

O panonskih Slovenkah piše Ivan Lapajne v »Politični in kulturni zgodovini štajerskih Slovencev« na strani 237.:

»...Panonski Slovenci, t. j. tisti, ki so bivali v soseščini ogrskih Slovencev (in Hrvatov), so ostali pri svoji narodni obleki... Ženske so nosile platnena krila (janjke), rokavce ali polusrajce; pa tudi po vsem telesu so nosile platneno obleko. Kratke šohe (daljše jopiče) ali gabanice (plašč) so tudi ženske pozimi nosile. Za obutev so imeli začetkoma opanjke, kasneje čevlje in škornje. Na glavi so ženske navadno nosile bele peče.

Kako so se Slovenci ob ogrski meji v začetku 18. stoletja nosili, razvidimo

iz popisov oblačil, katera so jim Kruci (neke vrste ogrski boljšeвики, a iz 16. veka) pokradli in poropali. Tu najdemo zapisano, da so razen platnenih oblačil nosile ženske modra krila (janjke), kožuhe, peče, prepase, čevlje in čišme«.

Iz krajepisa in zgodovine prof. Fr. Kovačiča: »Tr g S r e d i š č e« (ob o g r s k i meji) stran 12, posnamemo:

»Ženska obleka je bila vsa iz domačega platna, kar je bilo za žensko častno, kakor pravi star pregovor: »Le tako dekle kaj velja, ki gvant z domače preje ma.« Nosile so janjko, zgoraj jopič, na glavi pa pečo, vse iz domačega platna. Le tržanke so nosile peče iz tankega (kupljenega) šleskega platna, vse drugo pa, kar so si same napredle. Ženska noša je bila po priliki taka, kakor je še sedaj videti pri Zagorkah na Hrvatskem. Posebno ob nedeljah jih je bilo lepo videti, ko so šle v cerkev bele kakor labodi z lepo polikanimi janjkami. Likale so si obleko — ne z železom, ampak z »globanjami«, namreč z gladkim lesom, ki ga je obdelal strugar« ...

4. Slovenke na Ogrskem.

V »Slovenskem Glasniku« iz l. 1863. na strani 114., pod naslovom »Slovenca na Ogrskem«, čitamo tale opis:

»Ženske nosijo po goratih krajih modro mentiko s črno kožušino, na ravninah pa temne barve; med tednom belo suktnjo, na katero okoli Rabce obešajo tako imenovani zobonj; na vrhu glave nosijo bel robec, prevezan z rožički na rdeče izšitimi. Okoli Ujnice (Murske Sobote) nosijo pojasnike rdeče, modre ali zelene.

Dekleta nosijo kite na koncu z rdečimi pantelci prepletene; suknje imajo prevezane z rdečimi ali modrimi pantelci. Ženske so navajene nositi se kaj čisto in osebe, v tem pogledu nemarne, karajo z vprašanjem: »jeli je pri vas voda pogorela?«

5. Koroške Slovenke.

Iz raznih opisov noše Ziljanek posnemamo sledeče:

Ziljanke si spletajo lase v dolge kite, ki jih zadaj zavijejo v klopčič. Dekleta pa imajo proste lase, ki so prepleteni s širokimi pisanimi trakovi.

Pri posebnih svečanostih si dene na glavo belo pečo t. j. posebne vrste avbo, napravljeno iz širokih čipk in okrašeno z zlatim brokatom. Navadno pa nosijo na glavi svilen robec.

Pod avbo nosijo dekleta črn, baržunast trak (pintel), katerega pa žene ne smejo več nositi.

Srajčnik (ošpetelj) je snežno bel, ima široke rokave in dolge zapestnike, obrobljene s čipkami. Na prsih je srajčnik gosto naguban.

Modrc je pisan in je prišit h krilu.

Krog vratu nosi Ziljanka barvane koralde in bel širok, gosto naguban ovratnik, ki sega do konca ram, spredaj pa precej globoko na prsa.

Čez prsa nosi v tri vogale zganjeno, svileno, rožasto ruto; dva vogala sta pritrjena ob pasu, tretji pa je potegnjen čez prsa navzgor in je pod vratom z iglo pritrjen na srajčnik.

Krilo je navadno rožasto ali sploh iz blaga živih barv. Nabrano je v goste gube in je tako kratko, da sega le do kolen tako, da se vidijo podveze. Spodnja krila so lepo vezena in so vidna izpod zgornjega.

Predpasnik je širok, gosto naguban, ter je tako dolg, kot zgornje krilo; je moder ali drugobarven.

Čez pas je objeta Ziljanka s pasom od črnega usnja, ki je okrašen z medenimi žeblički ali pa je bogato vezen. Daljši konec visi ob predpasniku do konca kril.

Nogavice so bele, lepo pletene (navadno imajo buclje).

Čevlji so nizki, rdeče obrob-
ljeni in zadržnjeni z modrimi trakovi;
nosijo pa tudi visoke čevlje. Pete so
široke.

Tudi ziljsko narodno nošo omenjajo
narodne pesmi iz Ziljske doline. (I.
Scheinigg: »Narodne pesmi ko-
roških Slovencev«, stran 13):

1. »Sem mi en póbič príleti,
Pred ókencó se náglasí,
Le kdó si tí, le kdo si tí,
Le kaj si mí prinésel?«
2. »»Prinesel sem ti črevljíče,
Oj črevljíče prav prajzaršče.««
»Le beži preč, le pojdi preč,
Saj nisi ti tepravi.«

Drugi fantje zopet ji prineso zapo-
red: »štumfiče purgaršče«, »pantelčke
židaste«, »unterfat, lep pavelnast«,
»volšpateč, lep landraršči«, burtašec,
lep in kortonast«, »paseč lep, prav
zavcperšči«, »žvinkelco prav miglano«
in »pintelč lep, prav zmodvani«, a vsa-
kega odslovi:

»Le beži preč, le pojdi preč,
Saj nisi ti te pravi.«

Le fantu, ki ji prinese: »rinčico
prav srebrno«, pravi:

»Le pridi sem, le pojdi sem,
Saj ti si moj te pravi.«

6. Tržaške okoličanke.

Nošo tržaških okoličank posnemamo iz raznih virov.

Tržaške okoličanke so nosile na glavi bogato vezene peče, obrobljene s širokimi čipkami.

»Jope« so segale do pasu in so bile narejene iz črnega sukna. Spredaj so bile obrobljene z vijoličastim ali modrim baržunom. Sprednja roba sta bila navzven obrnjena. Jopa se ni zapenjala, bilo je videti lepo barvano ali snežnobelo naprsno ruto. Istotako obrobljeni in navzgor obrnjeni so bili rokavi ob zapestju. Jopa je bila kratka in se je nosila le pozimi. Poleti so bile okoličanke navadno goloroke ter so rade kazale ob zapestju in na ramenih krasno vezena, lepo bela svoja »oplečja«, t. j. nekake do pasu segajoče srajce, katere so prišle pod modrc, da je bilo videti le rokave in nekoliko oprsja.

Krila so bila živobarvna modra, temnomodra in črnordeča; spodaj so imela našite trakove. Krilu je bil prišit drugobarven modrc.

Predpasniki so bili bogato nabrani in so segali v pasu do ledij, ter so bili vselej od krila druge barve.

Nogavice so nosile bele.

Čevlji so bili nizki, zelo odprti in z barvanim trakom (»rožico«) okrašeni. Pete so bile neobičajno visoke in ozke.

V S. Rutarjevi knjigi: »Samostvoje mesto Trst in mejna grofija Istra«, čitamo na str. 171.:

»O svečanih dneh nosijo močno in redno po dolgem nabrana krila bele ali svetle barve z modrim, večinoma svilnatim predpasnikom. Opasujejo se z zelo dolgimi raznobarvnimi svilnatimi trakovi. Okoli svetlega modrca ovijajo široke, rdeče rute z resicami. Na glavi imajo redkokdaj kako pokrivalo, a poprej so nosile posebno lepe, dragocene peče. Nogavice so tudi pri ženskah rdeče, volnene in počez nabrane. Čevlji so beli zelo nizki od zgoraj preklani in odprti (nezavezani), tako da so od spodaj komaj prste pokrivali. Imeli so pa ti čevlji zelo visoke podpetnike (»tekone«, take). Takih čevljev se sedaj ne vidi več pri okoličankah, ki nosijo zaprte nizke čevlje z nizkimi podpetniki; mnoge pa hodijo bose celo po mestu . . .

Lepa navada okoličank, zlasti nepokvarjenih, je, da imajo ob praznikih polna nedra vrtnic in drugih lepih cvetic, izmed katerih se bliščijo zlate verižice in drug ovratni nakras, kar prav

ukusno diči oprsje in se kaj lepo podaja zdravim ličicam.«

7. Istrske Slovenke.

Prof. Viljem Zupančič piše v »Glasniku« (l. 1867., str. 121) pod naslovom »Potovanje po Istri«:

»Ženske nosijo črne kijklje z zelenim ali rdečim, širocim robom, in lepo pošite srajce. Pete na postolih ali čevljih imajo zelo visoke. Tako so napravljene z malimi razločki vse istrske Slovenke razen tistih, ki so takraj hriba Slavnika«.

B. H a c q u e t opisuje Slovenke v Istri (v goratih krajih) v svoji knjigi: »Abbildung u. Beschreibung der südwest- u. östlichen Wenden, Illyrer u. Slaven« na str. 49, (I. del) takole:

»Ženske so poleti in pozimi oblečene v belo, platneno obleko, le tupa-tam si obleče po zimi črno, sukнено vrhno sukňjo. Na glavi ima belo platneno ruto, zavezano turbanu podobno tako, da visi en konec na levo ramo. Srajca je dolga, na prsih gosto nabrana, pod vratom zapeta z gumbom. Čez srajco si obleče belo haljo brez rokavov, če ima pa rokave, so leti globoko izrezani. Konce rokavov vtakne zadaj za pas. Pas je bel, platnen, za pas si navadno vtakne šopek cvetk.

Nogavice so dolge in čestokrat gosto nagubane. Obuvalo ima sandalom podobno obliko; usnja je le toliko, da se skrijejo spredaj prsti, zadaj pa peta; sicer je noga prosta. Ti »šolni« so spredaj zavezani z jermenčki.

8. Beneške Slovenke.

(Po S. Rutarju: »Beneška Slovenija stran 76 in 173.)

Rezijanke nosijo na glavi barvano ruto, ob praznikih pa še zmerom belo pečo, kakor so jo nosile pred več kot 200 leti. To lepo pregrnjeno pokrivalo (facoeloèt) je na strani tako zvezano, da pokriva le polovico glave in da na pol odkriti desni strani roglji doli vise in obrazu dajejo nekaj smelega«.

Modrc je navadno prevezan s srebrnimi niti.

Krilo je črno, prteno pa tudi svilnato ter sega do členov in je prepasano s črnim pasom. To krilo imenujejo »tjamažat« ali »čimežot« (beseda ital. izvora — »camiciota«, prav tako kakor naša kamižola). Krilo, ki je sešito iz dveh vodoravnih črnih platnenih kosov, imenujejo »kotula«.

»Stare Rezijanke so nosile »vornačo«, t. j. dolgo krilo, modrc in rokave skupaj sešite«.

Rokavci imajo tako kratke rokave, da se vidijo lakti. Po zimi pa oblečejo povrh volneno jopo (kakor moški).

Nogavice, pletene.

Čevlji so podobni moškim, ti pa so nizki, zapeti s srebrnimi zaponami. Pozimi nosijo škornje.

V ušesih nosijo »rintljinave« (take nosijo tudi moški zlasti starejši).

Slovenke iz drugih krajev Beneške Slovenije pa ljubijo pri obleki »bielo« barvo. Nekdaj so nosili (ženske in moški) prtenice, pozimi pa debelejšo obleko iz bele volne.

II.

Moška narodna noša.

Da našim ženam in dekletom ne bo dolgčas, kadar nastopajo v narodnih nošah, in da bo skupina pestrejša, živahnejša, popolna, naj se jim pridružijo tudi naši moške in fantje v narodnih nošah. V ta namen navajam tu nekaj najvažnejših tipov.

1. Slovenci iz Ljubljane in okolice ter z Gorenjske.

Od starih ljudi sem izvedel, da so bili okolo 1850 moški takole oblečeni: Bela platnena srajca je imela položen ovratnik, pod njim pa je bila spreddaj zavezana rdeča, rožasta ruta.

Telovnik je bil tedaj črn baržunast z vdolanimi raznobarvnimi pikicami ali majhnimi rožicami. Gumbi, srebrni, kroglasti pa tudi iz srebrnih petic ali groškov, so bili gosto našiti.

Hlače: kratke irhaste ali žame-taste.

Jopič: črn, suknen ali žameten.

Škornji so imeli do kolen visoke, gladke svetlo leščene škornjice.

Klobuk (kastorec) s precej širokimi krajevci je bil črn, za klobukom pa šopek rož (poleti svežih, pozimi suh).

Ob slabem vremenu so imeli pri sebi velik, rdeč, svilen dežnik z belo, koščeno kljuko. Take dežnike so imeli tudi po Gorenjskem.

Pozimi so nosili temnomoder, suknen plašč z dvema ali tremi vratniki (pelerinami).

Škofja Loka in okolica.

Klobuk je bil črn, kosmat; krajevci niso bili zelo široki; trak krog štule je bil iz atlasa ali baržuna. Izpod klobuka je visel po hrbtu dolg, pisan »cof«. Pozimi so nosili tudi polhovko, katere zadnji del je bil višji od sprednjega.

Ruta krog vratu je bila pisana.

Telovnik: škrlatast, pozneje baržunast, rožasto nadičen; gumbnic ni bilo; srebrni gumbi, na gosto našiti, so bili sprva debeli, pozneje drobni, ob njih ste bili našiti zlati vrvici, pod eno teh vrvic pa se je telovnik zapejal z zaponkami.

Hlače: črne, irhaste (pa tudi iz črno barvanega domačega platna) so segale skoro do pod pazduhe.

Jopič je bil suknen, kratek, modrikast; prvotno ni imel ne žepov, ne gumbov, zapenjal se je z zaponkami (glej A. Schmidt: »Vaterländisches« v »Illyrisches Blatt«, l. 1843., št. 36), pozneje je imel prišite majhne srebrne gumbe (»Carniolia«, leta 1844.). Pozimi so nosili bele ali rujave, bogato okrašene kožuhe.

Škornji: visoki nad kolena.

2. Beli Kranjci.

Opis moške narodne noše, ki mi ga je poslal gosp. nadučitelj Fran Lovšin na Vinici, priobčujem tu v celoti.

»Belokranjska moška narodna noša je bila po vsej Belikrajini enaka.

Belokranjci so se pokrivali razun Poljancev s kriljakom (škriljak, škrak) — klobukom.

Kriljak (izpeljana beseda od kriti) je bil črne barve, pravi klobuk-zajčak, s širokimi obodi (krajevci). Obod so vsled njegove širine držale kvišku tri sponke iz črnega traka, pritrjenega na štulo in na obod.

Novomeški klobučarji so jih prodajali na belokranjskih sejnih.

Poljanci niso nosili kriljakov, ampak rdečo čepico — enako oni Ličanov.

V poletnem času so nosili Belokranjci dolgo, skoro do kolen segajočo robačo (srajco) in široke bregeše (gače). Robačo so nosili vrhu bregeš.

Robačo in bregeše so šivale doma žene in dekleta iz domačega platna.

Čez pas so se moški prepasali z jermenom z zaponko, ali pa s čemerjem, t. j. z rdečim, pedenj in tudi širšim pasom iz usnja.

Čemer je bil zložen iz dveh delov, ki sta bila zgoraj in spodaj sešita v cev. Spredaj (zgoraj) je imel odprtino, skozi to je Belokranjec spravljaj vanj denarnico, uro, nož i. dr. (Bregese so bile brez žepa.)

Čemerje so prodajali karlovški jermenarji na belokranjskih sejmi.

Za obuvalo so Belokranjecem služili čišmi na zaplet, redko tudi škornji in opanki. Revnejši sloji pa so nosili cokolje celo k maši.

V čišme so obuvali bele volnene kopice, ki so jih ženske plele doma.

Pozimi so Belokranjci oblekli nad bregeše bele, ozke hlače iz domačega sukna, ki so se tesno prilegale nog. Spodaj ob meči so se zaškabile (zapenjale) s škabicami. Hlače so spodaj devali v kopice. Kopice so pedenj visoko molele iz čišmov. Hlače so bile spredaj na stegnih popletene s

temno modrim ali temno zelenim trakom v podobi dveh osmic, postavljenih navpično navzkriž. Tudi od boka po šivu hlačnic nizdol je bil prišit tak temno moder ali zelen trak.

Te, za obšiv porabne trakove, so tkali v Tribučah.

L a j b (e) k ali prsljuk je bil spredaj in zadaj iz domačega sukna, bele barve, ob robovih navadno obšit z modrimi ali zelenimi trakovi — obšivi. Zapenjal se je spredaj s škabicami.

H a l j a (suknja) je bila tudi iz domačega belega sukna. Zapenjala se je z medenimi škabicami in je imela pokonci stoječ ovratnik. Tudi halja je bila obrobljena z modrimi ali zelenimi obšivi.

V hudi zimi so moški vrhu te že itak tople obleke oblekli še kratek k o ž u h z rokavi. Nekateri kožuhi so bili mani, drugi bolj vezeni.

Sukno so tkale ženske doma in ga dale stoparjem v stope. Zeleno, obeljeno, finejše sukno, so imenovali habeno sukno. To sukno so navadno dobivali od drugod.

Domači krojači so šivali sukнено obleko, črnomaljski kožuharji pa kožuhe.

Imovitejši sloji so nosili haveloku podobne p l a š č e, črne ali pa temnomodre barve, z veliko medeno zapon-

ko. Ta plašč so zvali »k a p e n a k« ali »k a b a n i c a«. Te plašče so prinesli n e m š k a r j i (krošnjariji) iz Nemčije. Torej ne spadajo v narodno obleko.

Namesto dežnikov (takrat so bili dežniki v Belikrajini zelo redki) so nosili v Belikrajini iz š a š i k e (bičevja) spletene plašče. Krog vratu so bili ti plašči trdo in gosto zvezani z dreto, da so bili trpežnejši in nepremočljivi. Segali so skoro do kolen. Te plašče (podobne kratki pelerini) so prodajali na sejmiš Podbrežci. V deževnem vremenu so prišli Belokranjci celo k maši v teh plaščih, a so jih puščali zunaj cerkve kje pod streho bližnje hiše. Tam so puščali v poletnem času tudi svoje lesene coklje in šli so bosi k službi božji. Na potovanje so Belokranjci jemali svojo torbo. Torbo so obesili čez ramo, da jim je visela ob boku. V njej so nosili b r a š n o, to je živež: kruh, suho (prekajeno) meso i. dr. Raznobarvne, večinoma rdeče torbe, so izdelovali iz domače volne Priliščani. Torbni pokrovec so dičili rdeči ali modri štranjci.

Kruh, prekajena slanina in meso pa žejajo. Zato je Belokranjec vzel na potovanje tudi čutaro dobrega belokranjskega vina ali pa domače slivovke ali tropovice.

Čutare so izdelovali doma, navadno iz lipovine. Nekatere so umetno izdelane in izrezljane.

Da je bila to pristna belokranjska narodna noša, je dokazano že s tem, da so vse blago za obleko (tako strovinno kot blago samo) dobivali in izdelovali doma. Domači so bili krojači, tkalci, jermenarji, kožuharji, šivilje (ženske sploh), vezilje itd. vse, vse je bilo v domačih narodnih rokah.

Vsa obleka je bila enostavna pri ženskah in pri moških, enostaven je bil kroj, enostavni so bili okraski, vse po izumu primitivnega naroda, vse iz primitivnih narodnih strojev, vse je bilo produkt domače narodne obrti.«

3. Štajerski Slovenci.

V članku: »Noša štajerskih Slovencev« — »Zora« leta 1876., stran 73 — piše profesor Janko Pajk:

»Klobuk je iz navadne ali zajčje klobučevine ter ima krog štule ozek trak ali vrvico. Pri Pohorcih pa je trak zelo širok, zelene, črne ali modre barve.

Pozimi nosijo tudi čepice (kape): čamre, kučme iz polhovih, ovčjih ali lisičjih kož.

Na ptujskem polju in po nekaterih drugih krajih nosijo tudi poleti pod klobukom dolge pisane čenice, s čopom na koncu, ki jim vise po hrbtu.

V starodavnih časih pa so se na gostijah in drugih pojedinah ponašali z zeleno baržunasto čepico.

S r a i c a (seraica, robača, rubača) je iz domačega platna.

Telovnik je rdeč, z eno vrsto srebrnih ali rumenih kroglikastih gumbov; nosijo ga na ptujskem polju, pri Rogatcu Šoštanju i. dr. (Nosili so ga tudi po Goreniskem in je znak starejše slovenske noše).

V Pohorju, po Savinjski dolini in v Zgornji Radgoni ter dalje za ogrsko in hrvatsko mejo imajo telovnike pošite z vrvicami. Tudi to nošivanje je znak starejše slovenske noše.

Jopič (kamžola, družtof) sega malo pod ledja, ima položen, pri starejših stoječ moder suknen vratnik (na Pohorskem je narejen iz raševine, t. j. sukno iz ovčje volne in preje ali pa iz finejšega sukna). Nosijo pa tudi **jankar** ki je lažji od jopiča, in nima ne podloge, ne ovratnika.

Blizu ogrske meje nosijo »č o h o«, to je nekoliko daljši jopič, narejen iz belega ali modrega sukna. (Čoha je prav taka kakor jopič Belih Kranjcev.)

Pozimi nosi kmet črn, bel ali rujav kožuh ali pa dolgo, sivo suknjo (»burnus«), ki pa že spada k novejši noši.

Hlače so bile prvotno irhaste in so jih nosili le še starejši ljudje na ptujskem polju, v Rogatcu, za Sotlo, Pod Pohorjem, na tudi drugod. Nosili so jih v čevliih, ki so segali nad kolena. Od Radgone dalje na meji, kakor tudi na Ogrskem Slovenskem, pa so nosili nekoliko daljše hlače, ki so jih devali v škornje, ki so segali do kolen, imenovali so jih »hlače za saré«, t. j. hlače v škornjih.

Platnenim dolgim hlačam pravijo okoli Radgone do Ormoža »breguše«, drugod »bergeše« (od lat. braccia; Furlani jim pravijo »bergesiš«). Široke platnene hlače imenujejo Štajerci za Sotlo in v Poljskavi »bize«.

Po južni strani Pohorja nosijo fantje sive suknene hlače z zelenimi všivi ob straneh. Okoli Slovenjega gradca in pri Jarenini nosijo kratke hlače — prava gorska noša. Sploh so na Štajerskem dolge hlače najbolj v navadi.

Okoli pasu so nekdaž nosili usnjate pase (»pojase«) za denar.

Ogrinjali so se stari in mladi, pozimi in poleti v svetlomodre suknene plašče.

Blizu ogrske meje nosijo vrh obleke g a b a n e, k é p e n j e k e, so to tudi neke vrste plašči.

Pri irhastih hlačah so nosili včasih nad kolena šegajoče š k o r n j e, včasih pa nižje, ki so segali le pod kolena. Pri dolgih hlačah so nosili navadne čevlje. V Marenbergu nosijo coklje tudi ob nedeljah, ko gredo k maši, a jih puste zunaj cerkve, v cerkev pa gredo v nogavicah (to spominja na šego mahomedancev).

S tem opisom se vjema tudi opis Mateja Slekóvca v knjigi: »Župnija Sv. Lovrenca na Dravskem polju«, stran 30.

O Ščavničarjih, Ljutomercanih, Podravcih, Haložanih in Pesničarjih poroča Franc Krašovec v »Novicah« leta 1852. v dopisu iz Ormoža, ko so v Jeruzalemu sredi ljutomerskih goric dne 25. in 26. julija 1852 obhajali 200letnico dozidavanja Marijine cerkve:

»Iz deset bližnjih župnij je prišlo v slovesnem sprevodu 12.000 Slovencev v narodnih nošah...

...Prebivalci Murskega polja so imeli svetle čizme, tenke, bele, široke breguše, kratko robačo, lep pisan prslik (telovnik), sukнено jopo čez ramo; za visokim klobukom pa so imeli šopek

cvetic. Starejši moške iz teh krajev so prišli v kožuhih. Podravci, Haložani in Pesničarji so imeli daljše breguše in tudi daljše prepasane robače, rdeče in modre prslike. Nekteri nosijo tudi v poletnem času moder meten (plašč). Bolj postarni so nosili dolge bele kožuhe, pa rdeče premaste kanjere ali torbe.«

O Panonskih Slovencih piše Iv. Lapajne v »Zgodovini štajerskih Slovencev«, stran 237:

»Panonski Slovenci (sosedje ogrskih Slovencev in Hrvatov, severno od Drave do Mure proti Ogrski) so nosili poleti široke platnene hlače (breguše) in široko srajco (robačo). Čez ramo so si obešali torbo (kanjer).

Pozimi in ob deževnem vremenu so nosili dolge in kratke kožuhe, čohne (daljše jopiče), gabane in gabanice (plašče).

Za obutev so imeli začetkoma opanke, pozneje čevlje in škornje.

Na glavi so nosili kosmate kape.

V začetku 18. veka so Slovenci ob ogrski meji imeli razen platnenih oblačil, suknje, kožuhe, gabane, kape, kosmate rokavice, čevlje, čizme, rdeče predpasnike, hlače in tudi že klobuke.

O starih nošah, zlasti o klobukih pripoveduje loška kronika, spisana po Ripšlu, takole:

»Moški so nosili svoje dni črne klobuke s širokimi kraji in z baržunastim trakom, zapetim s srebrno zapono. Nov je bil takrat, ko je šel 12letni fantič k birmi. Starši so mu takoj kupili tako velik klobuk, kot za odraslega moža, češ, saj mu bo glava vsak dan debelejša. Zato mu je glava zvonila po klobuku in če bi mu krajevci ne sloneli na pol na tilniku, na pol na ramah, bi dečko ne videl izpod njega. Od birme do ženitve je prišel klobuk dečku na glavo le ob največjih praznikih, in še le tedaj, ko je šel v cerkev. Torej je bil na dan poroke še tak kot nov. Zato je trpel celega pol stoletja. Kadar je osivela gospodarieva glava, je postala tudi klobukova dlaka rujavkasta. V jeseni, kadar je deževalo, sta se pokrila ž njim vnučič ali vnučica, ko sta šla krave past; služil jima je namesto dežnika. Naposled, ko ni bil več za rabo, so ga poveznili na glavo strašilu v koruzi.

Lase so imeli moški ostrižene na kratko, le nad tilnikom in nad čelom so bili daljši in šo izgledali kot venec. Čelo je bilo do polovice pokrito s tem vencem.«

(Prof. F. Kovačič: »Trg. Središče«, stran 11.)

»Svoje dni so možje nosili pozimi in ob slovesnih prilikah dolge sukne iz modrega sukna, kakršne so se še deloma ohranile na Dravskem polju. Imenovali so jih »k e p e n k e« (madžarsko köpönyeg, plašč). Hlače so nosili le po zimi in sicer v prejšnjih časih iz barvanega domačega platna, katero je pozneje izpodrinilo kupljeno blago; v poletnem času so nosili le »breguš e« (kratke hlače) in srajco (robačo) iz domačega platna, povrh pa t e l o v n i k. Tako opravljeni so hodili ob nedeljah in praznikih tudi v cerkev. Ob slabem vremenu so nosili dolge ali kratke »č o h e« (nekoliko daljše jopice, s kukulico (kapuco), ki so nadomeščale dežnik. Dežnikov dolgo časa niso poznali (leta 1808. jih v Središču še niso imeli).

Čevlji so bili poleti le eni pri hiši, te sta nosila gospodar ali gospodinja, vsi drugi so hodili bosi — tudi v cerkev«.

4. Slovenci na Ogrskem.

(»Slov. Glasnik« leta 1863., stran 114.)

»Fantje nosijo pozimi k a p o ali pa okrogel in nizek k l o b u k, modre

hlač e, suknen telovnik in »dolman« (huzarska suknja). Nanj oblečejo »č o h o« (daljši jopič) ali pa (okoli Mure) belo, okrašeno »k a b a n k o« (suknjo). Čižme imajo navadno z visokimi podpetniki«.

5. Koroški Slovenci.

Ziljani.

(Po prof. dr. M. Potočniku: Vojvodina Koroška,« str. 156. in Hugo Moro: »Das Gailtal« str. 48, ter A. A. Schmidt: »Vaterländisches« v »Illyrisches Blatt«, leta 1843., stran 147.)

Klobuk s širokimi krajevci je bil iz črne, raskave kožuhovine. Pod klobukom je nosil pisano, svileno čepico z dolgim čopom, ki mu je visel preko rame, ali pa po hrbtu.

Srajca, bela, platnena, je imela mehak, položen vratnik, pod njim je imel zavezano svileno, pisano ruto.

Telovnik, baržunast, pisan ali rdeč je imel na gosto našite kroglaste srebrne gumb e. Pod telovnikom baržunaste, vezene n a r a m n i c e.

Hlač e, kratke do kolen, so bile irhaste.

V starejši dobi so bili prepasani z rdečim pasom.

Jopič (janka) je bil krátek, zelen ali črn, rdeče podložen, imel je našite velike kovinaste gumbé. Pozimi so nosili kožuhe.

Nogavice so bile modre, volnene.

Ob praznikih so bili obuti v nizke čevlje s pentljo in zapono, ali v čizme. Nosili so pa tudi do kolen visoke škornje.

V enem uhlju so imeli zlat uhan.

6. Slovenci tržaške okolice.

(Po »Novicah«, leta 1864., stran 50, in S. Rutar: »Trst in mejna grofija Istra.« stran 170.)

Klobuk: zelo širok, črn, z lepo svileno črno vrvico, ki je zadaj nekoliko visela navzdol.

Pozimi in ob burji so nosili dragocene kučme (vidrovke) iz drage kožuhovine, spredaj nizke, zadaj višje; ob robu so bile obšite z zelenim baržunom. Fantje so si ob nedeljah in praznikih na klobuk pripenjali šopek cvetlic, zlasti če jim ga je dala izvoljenka.

Čevlji so bili nizki, na gornji strani na dolgo odprti, pri oženjenih in bolj premožnih so imeli spredaj precej velike srebrne zapone (fibije).

Nogavice: modre, dolge do kolen.

Hlače: črne, široke suknene, segale so le do kolen. Na zunanji strani spodaj so bile nekoliko preklane. Spredaj ob žepih in na zunanji strani od vrha do precepa so bile okrašene z rdečo, modro ali rumeno svilo. Poleti so nosili bele prtene hlače.

Jopič (jaketa) je segal do pod kolka. Bil je iz črnega sukna. Okoli gumbnic, žepov in okoli rokavov za pestmi je bil, kakor hlače, obšit z rumeno, rdečo ali modro svilo. Na vsaki strani je bila vrsta precej širokih, okroglih ali osmerooglatih srebrnih gumbov (betonov), ki so pri hitri hojileporožljali.

Pod jopičem so nosili s svilo obšit **t el o v n i k** (kamižolo, kamželin) iz bele ali pisane tkanine. Prišiti sta bili dve vrsti gumbov, takih, kakor na jopiču.

Pozimi so se ogrinjali s »kapotom« t. j. s plaščem, ki je imel kukulico (»kapuco«); narejen je bil iz debelega, močnega sukna; od znotraj je bil kosmat in spredaj ob robih obšit z rdečim suknom.

7. Istrski Slovenci.

(Po Vil. Zupančiču: »Potovanje po Istri.« — »Sl. Glasnik«, l. 1867, str. 121).

Hlač e (brguše) so bile črne, široke, segale so do kolen.

Suknjič (kamižola) je bil črn, tak je bil tudi telovnik, ki je imel v dveh vrstah našite velike, srebrne gumb e.

Nogavice so bile modre.

Pokrit je bil z lisičjo kapo, enako kranjski.

8. Beneški Slovenci.

(Po S. Rutarju: »Beneška Slovenija« str. 173.)

Moški so nek daj poleti nosili prte nice, pozimi pa debelejšo obleko iz bele volne.

Klobuk je bil iz črne klobučine, imel je tako velike krajevce, da so pokrivali rame, ter je nadomestoval dežnik.

Telovnik so imeli pod vratom zapet s srebrnimi ali zelenimi gumbi. Tudi na jopiču je bila cela vrsta gumbov, od spredaj in zadaj ob precepu.

Hlač e so segale le do kolen; meča so pokrival e volnene nogavice. Čevlji so bili nizki, zaprti s srebrnimi zapo nam i. Pozimi so nosili tudi škornje. O hudem dežju so si ogrnili ličnat plašč.

III.

S tem sem opisal najvažnejše tipe ženske in moške slovenske narodne noše. Jih je pa več, saj jih je v »Carnioliji« iz leta 1844. opisanih dvanajst samo s Kranjskega.

Ker utegnejo marsikoga zanimati tudi starejši opisi slovenskih narodnih noš, hočem tu nekatere navesti.

Dr. Josip Pajk piše v »Črticah iz duševnega žitka štaj. Slovencev« na strani 119:

»Ko je *Ulrich Lichtenstein* kot kraljica Venera l. 1227. potoval skozi Štajersko, se je boril pri Kindsbergu z Otonom z Buhove, oblečenim, kakor so se takrat štajerske Slovenke nosile. Opravo Slovenke opisuje Lichtenstein tako-le: »Dve dolgi kiti sta ji viseli doli čez sedlo in na sebi je imela godože, kar je obleka slovenskih žen, a vrh tega še tudi šapel (t. j. trak, ki so ga nosile dekleta na Gorenjskem nad čelom čez lase) jako drag in bogat«.

V knjigi »Goriška in Gradišćanska« pa piše S. Rutar na stra-

ni 67., da nam je srednjeveško kmet-
sko nošo opisal *Francesco di Toppo*
o priložnosti slovesnega vhoda patri-
jarha Bertranda v Akvilejo (28. ok-
tobra 1334). Tam čitamo:

»Prihajali so prebivalci iz kraških
gora s temnimi kapami, z rdečim čo-
pom, obšitimi s kožuhovino ali vidro-
vino. Nosili so sive jopiče in kratke hla-
če, ki so mahljale brez gumbov pod ko-
lenom, in izpod njih so se kazale rdeče
ali pa višnjeve dolge nogavice. Neka-
teri so nosili tudi visoke, debele in pod-
kovane škornje, ter držali v rokah ali
pa na ramo naslonjeno debelo gorja-
čo. Prišle so žene s Kranjskega, ki leži
na oni strani Goriškega, in so nosile
na glavi belo strnjeno ruto, ki je visela
po hrbtu doli, ter ga deloma zakrivala.
Imele so bele ali rdeče modrece in z raz-
nobarvnimi trakovi obšito krilo. Na
nogah so nosile čevlje, ki so bili z jer-
meni dobro privezani. Bile so večinoma
plavolase (blondine), imele so kot nebo
višnjeve oči in mnoge tudi pege v obra-
zu. Na prvi pogled kazale so več moči
in zdravja kot pa dražesti in mičnosti.
Furlanske žene so se malo razločevale
od Kranjic. Nosile so krajše in bolj kva-
dratne rute, daljša krila, čevlje bolj ni-
zke in mani okorne. Mnoge med njimi
so imele prav črne lase, bliščeče oči, s

svojim lahkim obnašanjem vabile so k ljubezni, k veselju. Furlani so nosili bel usnjat pas s širokim sklepancem od spredaj in ob tem je visela na verižici zakrivljena sekirica.«

Valvasor opisuje v svojem slovečem delu: »Die Ehre des Herzogtums Krain« (1689) narodno nošo Gorenjcev, Dolenjcev, Uskokov, Kraševcev in Istrijanov.

Gorenjci so v njegovem času nosili: črn klobuk, kratek suknič in kratke hlače, oboje iz rujavega sukna; dolgo, črno suk njo iz goreniskega sukna, nogavice in škornje.

Tovorniki so imeli pri srajci okrogel vratnik; čez srajco so bili prepasani s širokim, črnim pasom iz usnja, hlače so imeli črne ali bele, platnene; čevlje črne; dolge lase in dolgo brado.

Gorenjke so imele platneno pečo; krilo iz belega ali črnega platna; modrc je bil druge barve kot krilo; imele so platnen predpasnik, debel, štiri prste širok, moder, tkan pas in železen ali meden sklepanec; krog vratu belo, platneno ruto; bele ali rdeče nogavice; škornje ali čevlje; pozimi kožuh.

Obleka **Dolenjcev**: klobuk, pozimi kapa; srajca, ponekod z viso-

kim ovratnikom; kratek jopič z rta-
stim, štirioglatim ali zaokroženim vrat-
nikom; črn, usnjat pas. Lasje so bili
dolgi ali od temena do ušes postrže-
ni tako, da je njih spodnji del tvarjal
nekak venec, drugi zopet so si pustili
nad čelom čop las; pustili so si rasti
brado.

Dolenjke so bile oblečene kakor
Gorenjke, le predpasnika niso
imele; obute so bile v čevlje ali v
nagubane škornje.

Noša Uskokov. Moški so se po-
krivali z majhno čepico; nosili so
hlače in jopič iz barvanega plat-
na, ter opanke. Bili so ostrženi, le
nad čelom so si pustili čop las.

Ženske so imele na glavi pisano.
platneno ruto. Nosile so rdeče ali
drugobarvno krilo, rokavce, dol-
go vrhnjo sukno brez rokavov in
opanke.

Kraševci so nosili velike kape:
široke spodaj ne zavezane hlače iz
debelega sukna in kratek jopič.

Kraševke so imele belo pečo
na glavi; belo, dolgi srajci podobno
obieko z rokavi, okrašeno z kožuovi-
no; črno dolgo jopo, ki se spredaj ni
zapenjala, čez to moder ali rdeč pas;
rdeče nogavice; črne čevlje.
okrašene z belo krpico.

V Istri so bili moški tako oblečeni kakor Kraševci, pokrivali so se tudi s klobukom.

Žene niso imele peč, ampak naguban platnen robec; srajco z rokavi, ki so bili ob zapestju pisano vezeni; opanke.

Obleko starih Slovencev na Kranjskem opisuje *Anton Linhart* v svoji knjigi: »Versuch einer Geschichte von Krain und den übrigen Ländern der südlichen Slaven Österreichs«, 2. zvezek (Ljubljana, leta 1791.), na strani 310. takole:

»Kranjci so nosili nekoč, kakor Hrvati, dolge, široke hlače. Noga vic niso poznali. Ogrinjali so se v plašč brez rokavov, pozneje so mu prikrojili še rokave in nastala je suknja. Telovnika prvotno niso poznali. Pokrivali so se s klobukom, nosili so pa tudi čepice raznih oblik.

Obuvalo, ki prvotno ni moglo biti bolje od hrvatskih opank, so imenovali »črevlje«. So to debeli podplati, ki so zgoraj do gležnjev privezani z jermeni. Škornjev niso nosili, ker jih vsled dolgih hlač niso rabili.

Obleka ženska je bila v starejših časih enaka moški.

Ženske so nosile krog vratu r o - b e c, ki je bil zarobljen (imel je r o b — odtod tudi ime). S tem so si zakrivale prsa. Še sedaj je Slovankam priljubljeno, kar je obrobljenega, navitega, nagubanega. Iz takega robca je utegnil nastati srajčnik.

Na glavi so nosile »č e p e c« (prihaja od besede »čepi« — na glavi). Kranjice nosijo sedaj belo platneno ruto, ki jo imenujejo »p e č o«. Ker se ta beseda sicer iz slovanskega jezika ne da izpeljati, se mi zdi verjetno, da so samoglasnike zamenjali med seboj in se je to originalno pokrivalo Slovenk imenovalo »čepa«.

Dekleta so se razločevale od žena po vencu, imenovanem »š a p e l j«. Šapelj je kake tri prste širok črn baržunast trak, ki je zadaj pošit z loščem (bleščico). Lošč so nosile tudi na prsih. Prepasane so bile z medenim ali srebrnim pasom.

Lase so si spletale v dve kiti, ki sta viseli pri dekletih prosto, žene pa so ji ovijale krog medenega obroča, ki je bil spredaj na čelu pritrjen s črnim trakom.

Vse Kranjice ljubijo gube. Nagubajo si krilo — mezlanko (italijansko: mezza lana, je pol iz volne, pol iz platna), vrh

avbe, srajčnik na prsih in na rokavih ter nogavice.

B. Hacquet opisuje v svoji knjigi: »Abbildung und Beschreibung der südwestl.- und östl. Wenden, Illyrer und Slaven« (l. 1801) razne narodne noše, med temi tudi nošo Kranjcev (Gorenjcev, Vipavcev, Kočevarjev) in Ziljancev. Naj navedem tu na kratko le opis noše Gorenjcev.

Moški so imeli lase postržene na kratko (»na lonec«, t. j. na glavo so mu poveznili lonec in zaradi enakomernosti strigli ob robu lonca); brade niso nosili. Klobuk je bil črn, okoli štule je imel prišit širok črn trak, čigar konca sta višela zadaj čez krajevce. Srajca je bila brez vratnika. Pozimi so nosili rdeč telovnik s kovinastimi majhnimi gumbi (poleti ga niso nosili); čez kolena dolga rujava sukinja je bila brez gumbov (zape njala se je z zaponkami), podložena je bila z rdečim suknom. Hlače so bile kratke, mezlanaste; prepasali so se z modrim pasom. Nosili so bele volnene tržiške nogavice, škornje in pozimi kožuh.

Ženska obleka (Bohinjke) je bila preprosta, snažna in zelo mikavna. Žene in dekleta so imele lase spletene

v dve kiti. Žene so ji ovijale zadaj krog kovinastega glavnika, dekletom pa sta viseli, okrašeni z rdečimi trakovi, prosto po hrbtu. Dekleta so si nad čelom čez lase privezale še »šapelj«, t. j. ozek, črn baržunast trak. Po nekaterih krajih je bil šapelj 4 do 5 prstov širok, zadaj pa so bile nanj privezane bliščice. Čez šapelj niso nosile zavijač. Žene vse in tudi nekatera dekleta so nosile platnene zavijače tako zavezane, da ni bilo videti las. Na zavijačah, ki so jih nosila dekleta, so bile prišite v gube nabrane navadno idrijske čipke, čez te pa je bilo prišito z zlatimi ali drugimi pisanimi vezeni-nami okrašeno čelo. Zavijače, ki so jih nosile žene, niso bile okrašene, ker so si čez nje zavezale še pečo.

VI Krog vratu niso imele ničesar.

Na životu so nosile dolgo platneno srajco brez rokavov, ki jo je bilo nekoliko videti izpod črnega vrhnega krila. To sraico, če je bila platnena, so imenovalle »interfat«, če je bila volnena, pa »košuljo«. Čez njo so si oblekle kratek srajčnik s širokimi rokavi in ozkimi zapestniki; krog vratu in zapestnikov je bil obšit s čipkami, na prsih pa nabran v goste gube. Pod vratom se je zapel z gumbom, na prsih pa z okrašeno iglo - zaponko.

Modrc je bil kratek, črn, svilen, pa tudi iz drugega blaga. Na vseh šivih in robovih je bil obrobljen s svilenimi (rumenimi) trakovi, spredaj je bil zadrgnjen z rožasto rdečim trakom.

Krilo, ki se je držalo modrca, je iz črnega ali rujavega mezlana, in je bilo gosto nagubano. Spodaj ob robu je bil krifu našit trak iz enakega blaga ali pa iz modre svile.

Predpasnik je bil črn in obrobljen z dva prsta širokim temnim trakom.

Pas je bil pol »palca« (1,5 do 2 cm) širok, usnat ter okovan z medenimi, pa tudi srebrnimi žeblički. Del pasa je visel do meč navzdol, na koncu pa je bil nanj pritrjen zaprt nožiček. Za časa Valvasorja so bili ti pasovi podobni verižicam. (Glej Valvasor, IV. knjiga, stran 279.)

Nogavice so iz rdeče volne in so spodaj nagubane.

Obutev. Škornji, ki so jih nosile Kranjice le po redko, so bili poleti spredaj belo predšiti. Navadno so nosile šolne z majhnimi, ozkimi petami; spredaj so bili zadrgnjeni z rdečimi trakovi.

Suknjo so si oblekle pozimi. Bila je črna, ob robovih obrobljena s črnimi trakovi; podložena je bila z rdečim blagom.

Poleti so nosile ženske belo platneno obleko, ki je obstojala iz štirih delov: iz spodnje srajce, ki je segala do meč, iz ošpetlja in belega predpasnika, na glavi pa so imele belo pečo.

Iz knjige *Henrika Jurija Hoffa*: »Historisch - statistisch - topographisches Gemälde vom Herzogthume Krain und demselben einverleibten Istrien. Ein Beitrag zur Völker- und Länderkunde« (Ljubljana, 1808, str. 32), poznamemo:

Uskoki so v 15. veku prišli iz Srbije in Bosne na Kranjsko, imenujejo se **Vlahi**.

Moška obleka: rdeča ali črna čepica; srajca kratka, spredaj odprta; suknjič in hlače pošite z vrvicami. **Volnene nogavice**; **opanke**. Lasje počesani na prečo ali na kratko postriženi.

Žene so nosile na glavi turbanu podobno, zavito platneno ruto. Lasje so imele spletene v dve kiti, ki sta viseli spredaj navzdol in sta bili okrašeni s koraldami in medenimi gumbi. Nakit na glavi in vratu so tvorili razni novci, gumbi i. dr.

Srajca je bila iz grobega platna in je segala čez kolena ter je bila spredaj odprta. Krog vratu in rokavov je

bila vezena z zeleno, rdečo ali modro volno.

Predpasnik je bil podoben volneni preprogi in je bil okrašen z resicami. Krog pasu je bil privezan z volnenim pasom.

O bute so bile v opanke.

O Kranjcih piše:

»Kranjci so ohranili svojo narodno nošo še izza prejšnjih stoletij, le lepša in krasnejša je od prejšnje.

Ženske nosijo temnorujave, rdeče podložene jopiče. Krilo je rujavo in je z modrcem skupaj sešito tako, da se obleče oboje obenem.

Kroj jopiča je tak, kakoršnega je videti v kamen vklesanega v 200 let starih nagrobnih spomenikih.

Nogavice so iz rdeče volne in so navzdol potisnjene v gube.

Čevlji so iz rujavega naravnega usnja, so zeleno obrobljeni in imajo tudi gube.

Na glavi nosijo bel prt, ki je pod vratom nalahno zavezan, vogali pa vi-se navzdol.

Gorenjke se odlikujejo od vseh Slovenk po bliščeče snežnobelem perilu, ki je vsepovsod položeno v drobne gube.

A v b a i n p e č a s t a o b r o b e h t u d i d r o b n o n a g u b a n i (n o s i j o j i h o m o ž e n e ž e n s k e).

T u d i s r a j č n i k j e n a p r s i h n a g u b a n i n n a g u b a n j e t u d i p r e d p a s n i k . C e l o r d e č e n o g a v i c e , k i n i s o p o d v e z a n e , s e g u b i j o o b č e v l j i h . N a j l e p š i o k r a s e k d e v i š k e K r a n j i c e j e » š a p e l j « . T o j e t r i p r s t e š i r o k č r n b a r ž u n a s t t r a k , k i s i g a n a v e ž e j o o b č e l u č e z l a s e .

Ž e n a j e i m e l a n a m e s t o š a p l j a z a d a j v l a s e v t a k n j e n o i g l o .

D e k l e t a n o s i j o n a g l a v i z a v i j a č o , k i j e z a d a j z a d r g n j e n a v g u b e , s p r e d a j (n a t e m e n u) p a j e z z l a t o m v e z e n t r a k . «

T u d i s l a v n i n a š *Vodnik* o m e n j a ž e n s k o n a r o d n o n o š o v s v o j i p e s m i » Z a d o v o l j n i K r a n j e c « , p r i o b č e n i v » P i s a n i c a h « l e t a 1 7 8 1 . T r e t j a k i t i c a t e p e s m i s e g l a s i :

Imam oblačilo

Domačega padvana,

Ženica pa krilo

Iz pravega mezlana;

Se sveti na lice

Ko pirh moj škrlát,

Nje šapelj, iglice,

Nje modrec je zlat.

(Dr. Jos. Lovrenčič razlaga v »Brstju« str. 7.: »Podlan« (Vodnik ima

po gorenjskem narečju: »padvan«) je drugi, pozni lan, ki se seje o sv. Jakobu ter je slabši od prvega; prvi, zgodnji lan se seje pa spomladi.«)

Narodno nošo pa omenjajo tudi razne narodne pesmi, kakor n. pr. ta-le:

Ko bi jaz vedela,
Kje je moj ljubi,
Jaz bi mu kupila
Sama za svoje,

Lajbelček čist rdeč,
Da bi bil vsakmu všeč,
Da bi ga nosil fantič moj.

Srajčko brkalasto,
z žido preštepáno

Izpremembra iz novejšega časa:

Lajbelček žametov,
Da b' se bolj spametvov.

Hlače baržunaste
z žido preštepane
itd. itd.

Nevenljivih zaslug za opise in slike slovenskih narodnih noš ima tudi *Emil Korytko*. Dr. Ivan Prijatelj piše v »Izvestjih Muzejskega društva za Kranjsko«, l. 1909, str. 85:

»Poleg zbirke narodnih pesmi je bilo najvažnejše delo, ki se ga je lotil

Korytko, zbiranje slik narodne noše po slovenskih in sosednjih hrvatskih krajih. V ta namen je stopil Korytko v zvezo z ljubljanskim slikarjem Kurzem pl. Goldensteinom, ki mu je naslikal v celoti 70 podob. Po Korytkovi smrti jih je kupil dr. Chrobath, po njem jih je podedovala njegova hči Luiza Pesjakova, iz njene zapuščine pa jih je kupil deželni odbor kranjski za »Rudolphinum«, kjer se sedaj nahajajo.«

Od teh 70 slik jih je (po bakrorezu L. Zechmayerja z Dunaja) v Carnioliji iz l. 1844. dvanajst in sicer: noša iz ljubljanske okolice, Smlednika, Prema, Trnovega in Krakovega, Šiške, Poljan na Dolenjskem, Bohinja, Škofje Loke, Osilnice, Vipave in Polhovega gradca. Opisal jih je tedanji urednik Carniolije, Kordesch. Naj podam tu kratek ekscerpt nekaterih opisov.

Noša iz ljubljanske okolice.

Moški: zelena baržunasta čepica, spredaj nizka, zadaj visoka; pisana volnena ali svilena vratna ruta; suknen rdeč telovnik z gosto vrsto srebrnih gumbov; hlače irhaste ali iz črnega domačega platna; čez ko-

lena visoki škornji; pozimi kožu h z vezeno rožo na hrbtu.

Ženska (perica): a v b a, obšita s kožuhovino, čez njo je zavezana bela peča (táko so nosile tudi krog Škofje Loke); rumena, volnena ali svilena ruta; dolgo široko krilo iz gorenjskega mezlana (ital. mezza lana t. j. pol volne pol platna); širok, moder predpasnik, posut z belimi pikicami; dolga rujava sukna jopá, podložena in ob vratu ter ob sprednjih robih obšita z rdečim blagom, nje sprednja konca sta zavihana nazaj, in sta zadaj zapeta (vidna je podloga); škornji imajo črna stopala in rujave škornjice z ozkim zelenim jermenčkom nad gležnji.

Noša iz smledniške okolice.

Moški: črni klobuk s širokimi krajevci; črne platnene ali rujave mezlanske hlače (kroj kakor pri irhastih); telovnika poleti niso nosili, pač pa so se videle raznobarvne naravnice (domač izdelek); jopič (kamižola) iz domačega, belega sukna, ob obeh straneh gosta vrsta gumbov, okrašenih z rožami; čez kolena visoki škornji; poklejen (rumenkast), platen dežnik.

Ženska (terica): bela vezena peča; kratki rokavci (ošpetelj), na ramah in ob zapestjih obšiti z gorenjskimi, ozkimi, modrimi trakovi (perkelci); zlat ali srebrn modrc (iz brokata), po šiveh pošit z ozkimi, črnimi, baržunastimi trakovi; rujavo volneno krilo, spodaj pošito z zelenim svi- lenim trakom, nad tem pa dve vrvici: srebrna in rdeča; moder, platnen predpasnik, posut z belimi pikicami, obrobljen s širokim baržunastim trakom, ki je ob obeh straneh obšit s srebrno vrvico; usnjat pas ima vdelane cinaste ali srebrne žebličke ter rdeče rožice (je zelo redek); škornji so taki, kakor so opisani zgoraj pri perici.

Noša okoli Prema na Notranjskem.

Moški: klobuk z nizko štulo in širokimi krajevci; bele, sukne, tesne hlače, spredaj (zgoraj) in ob stranskih šivih pošite z modrimi trakovi; rujav, suknen jopič brez gumbov, podložen z domačim platnom, obrobljen z modrimi volnenimi trakovi; telovnik, od enakega blaga kakor jopič, modro obrobljen, ima od vratu po sredi doli prišite štiri gumbе, ostali del se za- penja navzkriž; opanke iz belega sukna in usnjatimi podplati so nad

členki rdeče obrobljene, zavezujejo se z jermeni.

Ženska: bela peča, zavezana pod brado; srajca na prsih okrašena z volnenimi vezninami; krilo iz belega platna; dva plašča iz rujavega sukna, oba brez rokavov, spodnji, podložen z rdečim volnenim blagom, je obrobljen z modrim, zgornji z rumenim trakom; čez spodnji plašč je ženska prepasana z jermenom; bele volnene nogovice (žoke), nad členkom prevezane z ozkim modrim trakom; usnjate opanke se ob členkih križema privezujejo z jermeni.

Trnovsko predmestje (okrog l. 1784).

Ribič: klobuk s širokimi krajevci, z vrvico pritrjenimi na nizko štulo; suknen, rdeč (škrlatast) telovnik z gosto vrsto pozlačenih gumbov, ob njih obeh straneh in krog vratnika pošit z zlatimi vrvicami; modre suknene, do pod kolena segajoče hlače; svetlo modre, tržiške nogavice; nizki čevlji s cinasto ali srebrno zapono.

Ribičevka: avba s črnim svilenim čelom, čez njo bela peča; ošpetelj; krilo iz črnega mezlana, brez našiva; predpasnik; jopa, rujava sukнена, ob vratu, ob

prsih in zapestju pošita s črnim, baržunastim trakom; meden ali srebrn pas, od tega je visel na jermenčku ali na vrvici pritrjen zaprt nožiček; rdeče volnene nogavice; črni šolnici svileno pentljo, pete in robovi podplattov so rdeče pobarvani.

Pripomnim, da se je Kordesch zmotil, ko je prišteval ribiče Trnovčanom, dočim so ribiči stanovali v Krakovem.

Krakovsko predmestje (praznična obleka).

Moški: črn klubuk z visoko, zgoraj širšo štulo in širokimi krajevci, krog štule dva prsta širok baržunast trak s posrebreno zapono, ob njem pa še zlata vrvica s čopi; srajca s položenim vratnikom; rdeč svilen vratni robec; pisan svilen ali baržunast telovnik ima dve vrsti na gosto našitih srebrnih gumbov (grošev); črne irhaste hlače, ob straneh pošite z ozkimi jermenčki, pod kolenom zavezane s preluknjanimi irhastimi jermenčki; s kožuhovino podložen in obrobljen, suknen, temnozelen ali moder jopič; črni škornji s trdimi, osvetljenimi škornjicami.

Ženska: avba z zlatim čelom; jopič (spenzer) iz finega vijolčastega

tibeta ima širok vratnik, temu so ob robih našite svilene resice, rokavi široki, zapestniki dolgi; rumena svilena ruta; krilo iz finega, rožastega muselina (musselin de laine), spodaj dva zelena, široka traka, ob teh pa dva ozka; črn, svilen predpasnik, obšit s črnimi finimi, svilenimi čipkami; čevlji iz temno rdečega ali drugobarvnega blaga.

Šišenska noša (praznična obleka).

Moški: dolga, pisana, svilena čepica s čopom in klobuk, kakršen je opisan pri Krakovčanu; rdeča, svilena vratna ruta; telovnik, zaprt do vrata, je iz rumenkastega ali drugobarvnega pikeja (piquet), gosto našiti kroglasti gumbi so srebrni; črne irhaste hlače, na desni z majhnim žepkom za nož in vilice s srebrnim držajem; kratak, moder, suknen jopič s stoječim vratnikom in modrimi gumbi; čez kolena visoke škornje.

Ženska: bela, vezena peča, na prečo počesane lase, čez te spredaj ozek, črn, baržunast trak (na Gorenjskem so ga imenovali »šapelj«); rožasta, svilena ruta; zelena tibetasta jopca, okrašena z baržunastimi trakovi in svilenimi vrvicami; rdeče krilo iz tibeta (nosile so pa tudi krila iz kam-

brika ali muselina), brez našivov; predpasnik kakor v krakovskem predmestju; čevlji (čižmi) iz blaga, obšiti z usnjem; zlati uhanj.

Noša v Bohinju (praznična obleka).

Moški: črn klobuk s širokimi krajevci, ki so z vrvicami navezani na štulo; telovnik, ki ga nosi le pozimi, je iz rdečega sukna (škrlata) z gosto vrsto srebrnih gumbov; črne mezlanaste ali platnene hlače; svetlomoder jopič s srebrnimi gumbi; poleti je brez nogavic, pozimi ima svetlomodre volnene; čevlje z nizkimi škornjicami.

Ženska: platnena zavijača (posebne vrsta avba), nje čelo je okrašeno z raznobarvnimi vezeninami (tudi s pisanim brokatom), leži na temenu ter sega pod ušesa; lasje so spleteni v dve kiti, ki visita po hrbtu; srajčnik je na prsih gosto naguban; modrc, svetlo rdeč, je spredaj globoko izrezan, obrobljen s črnim svilenim trakom; površna sukнена jopa je dolga, rujava, podložena z rdečim blagom, krog vratu in ob prsih, ter nad zapestjo je obrobljena z zelenim trakom; rujavo krilo iz mezlana je po dolgem nabrano v mnogo gub, spodaj je obrobljeno z dlan širokim, svilenim,

zelenim trakom; rdeče, volnene n o g a -
v i c e.

Škofjeloška okolica (praznična obleka).

Opis moške obleke se vjema z opi-
som, ki je naveden spredaj pri moški
narodni noši.

Ž e n s k a: bogato vezena p e č a ;
r o k a v c i imajo ob vratu in ob zapest-
ju našite čipke, ob rami in ob zapestju
tudi ozek moder trak (»pirkelc«, je v
navadi le na Kranjskem): kratek, pisan
m o d r c je iz kambrika (pa tudi iz svi-
le), prišit je h krilu; k r i l o je iz tako-
imenovane turške ali domače preje, je
rdeče in belo podloženo črtasto (to
blago se je izdelovalo v Loki in okolici
in je bilo zelo priljubljeno v Ljubljani in
po vsem Gorenjskem); črn, platnen
p r e d p a s n i k; bele n o g a v i c e; po-
leti nizki č e v l j i od raznobarnega
blaga, pozimi usnati, visoki.

Noša okrog **Osilnice** (ob hrvatski meji).

M o š k i: črn k l o b u k s širokimi
krajevci; bele platnene, široke h l a č e
(hala), hlačnice so spodaj resaste;
s r a j c o (rublačo) si obleče čez hlače
in sega skoro do kolen; vrhu srajce ima
oblečeno belo platneno s u k n j o (ko-
retic) brez rokavov, je obrobljena in ob
straneh pošita z modrim (tudi rdečim)

trakom; čez srajco je prepasan z usnjatim pasom. Na širokem jermenu ima oprtano torbo, okrašeno z rdečimi, volnenimi resicami.

Ženska je oblečena v belo, do gležnjev segajočo srajco moškega kroja. Rokavi so dolgi, zapestniki srednje široki, vratnik je položen. Pod vratom srajca ni zaprta z gumbom, marveč jo drži skupaj rdeč, ozek trak, ki je s srajco spet z veliko iglo, okrašeno z raznobarnimi steklenimi kroglicami. Poleg tega ima tudi daljši, črn baržunast trak, na katerem nosi obešen škapulir (namesto tega bi se lahko obesil zlat medaljon.) Čez srajco ima oblečeno gosto nagubano krilo iz rjavega gorenjskega mezlana in je kake pol pedi krajše od srajce. Krila se drži nizek modrc iz istega blaga, in je krog in krog obrobljen s škrlatasto rdečim trakom.

Peča je bela, preprosta ali pa vezena. Zavezana je zadaj tako, da visi en konec od notranje leve strani spredaj na prsa.

Predpasnika nima. Nogavice so bele. Obuta je v nizke usnjate čevlje (šolne).

Ta ženska noša je enostavna, a zelo mična.

Zanimivo je, da se je z zbiranjem slovenskih narodnih noš bavil tudi polj-

ski interniranec grof Ostrowski v Gradcu (leta 1838.). Narisal mu jih je po podatkih Davorina Trstenjaka Slovenec kirurg Gollmer.

Dr. Ivan Prijatelj piše o tem (»Izvestja Muzejskega društva« leta 1909. stran 86):

»To zanimanje grofa Ostrowskega za slovenske narodne noše se vrši tako istodobno s Korytkom, da se človeku vsiljuje mnenje, da je bilo v ozki zvezi s Korytkovim podjetjem.«

Obilo zaslug si je pridobil slov. pisatelj župnik J. Eilec (roj. 1803., umrl 1857 pri Mariji Snežnici), ker je izdelal več slik, ki nam kažejo slovensko narodno nošo. (Glej »Novice«, l. 1857., stran 414.)

Slovenske narodne noše je menda tudi opisal Stanko Vraz. V »Črticah« dr. Josipa Pajka čitamo na strani 120.:

»V zapuščini Stanka Vraza je izvirno opisana, (in sicer v nemškem jeziku) narodna noša. V tem opisu se neimenovani pisatelj (Eilec?) sklicuje na slike, katerih pa v rokopisu nisem sem našel.«

Naš slavni slikar Matej Langus (rojen v Kamni gorici 9. septembra 1792, umrl 20. oktobra 1855) je izdal leta 1842. malo sliko Kranjice v kmečki noši iz ljubljanske okolice. Reproduk-

cije te slike so se prodajale v črnem tisku po goldinarju, barvane po 1 gld. 40 krajcarjev.

Na Šmarni gori je leta 1846/7 slikal Langus veliko kupolo. »Zadaj za orgljami so lične podobe mnogih romarjev v kranjski narodni noši in s kranjskimi obrazi.« (Glej Vik. Steska: »Matej Langus«. »Dom in Svet«, 1904., str. 394.)

Naše narodne noše vidimo v deželnem muzeju v Ljubljani in v Narodnem muzeju Zgodovinskega društva v Mariboru.

Slovenske narodne noše iz ljubljanske okolice in noše ziljskih Slovencev pa se nahajajo celo v Moskvi v Rumjancovskem muzeju. Bogumil Vošnjak piše v svoji knjigi: »Narazvitku« — Ruske študije 1906.) stran 223:

»Noše slovanske, ki so bile razstavljene na slovanski etnografični razstavi leta 1867., so shranjene v tem muzeju v stekleni vitrini z napisom »Slovenci«. Nošo ziljskih Slovencev (za 6 oseb) je dal na lastne stroške na Zili napraviti župnik Matija Majar Ziljski. (Glej »Dom in Svet« l. 1893., str. 200.)

* * *

Iz vseh teh opisov je razvidno, da se je tudi narodna noša od časa do časa nekoliko izpreminjala, po nekaterih krajih bolj, po drugih (kakor v Beli Krajini) manj. Glede pokrival je peča najstarejša, star je pa tudi šapelj (franc. chapelet). Novejša je avba. (Po mnenju dr. Waltera Šmida se je bržkone z Bavarskega za časa Marije Terezije — 1740 do 1780 — semkaj zanesla. Glej »Carniolo« leta 1909., stran 42). Prav tako so se tudi drugi deli obleke zamenjavali z novimi. V »Novicah« z dne 21. svečana 1849, št. 8 piše Podlipski (župnik Hicinger) proti novejšemu plašču in se zavzema za dolgo zimsko suknjo iz pravega domačega podvana (podlana) z rdečo podlago. Ženske naj bi po njegovem mnenju pozimi nosile namesto golih ošpetljev, rajč stare, dolge suknje, jope, iz podvana, podložene s škrlatom. Neveste in družice naj bi namesto avbe nosile stari šapelji, ali pa naj bi bile gologlave z lepo počesanimi lasmi, spletenimi v kite, ter ovenčanimi z barvnimi trakovi in rožami.

Vsebina.

I. Ženska narodna noša:

1. Slovenke iz Ljubljane in okolice ter z Gorenjske 3
2. Bele Kranjice 9
3. Štajerske Slovenke 20
4. Slovenke na Ogrskem 26
5. Koroške Slovenke 27
6. Tržaške okoličanke 30
7. Istrske Slovenke 32
8. Beneške Slovenke 33

II. Moška narodna noša:

1. Slovenci iz Ljubljane in okolice ter z Gorenjske 35
2. Beli Kranjci 37
3. Štajerski Slovenci 41
4. Slovenci na Ogrskem 47
5. Koroški Slovenci 48
6. Slovenci tržaške okolice 49
7. Istrski Slovenci 50
8. Beneški Slovenci 51

III. Iz starejših opisov:

Francesco di Toppo	53
Valvasor	54
Linhart	56
Hacquet	58
Hoff	61
Vodnik	63
Korytko	64
Eilec, Vraz, Langus	74

1877
Lecture in Topography

Volume

1

1877

1877

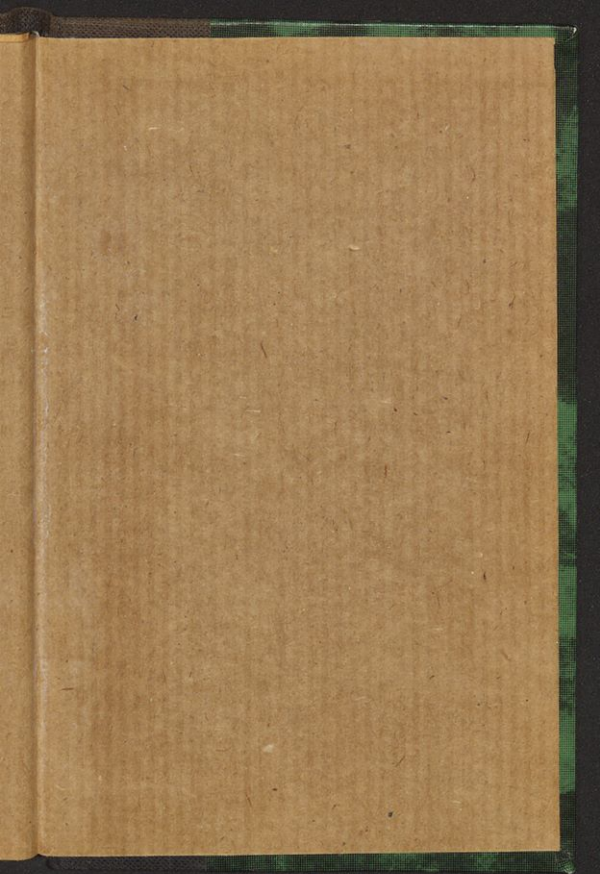
1877

1877

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000052984

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

412903

